

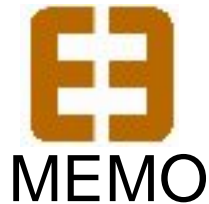
PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is an Author's version which may differ from the publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/211579>

Please be advised that this information was generated on 2020-12-04 and may be subject to change.

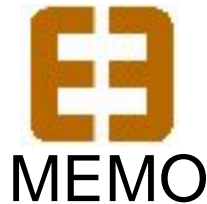
Voor Ministerie van OCenW
Van EB management BV
Datum 30 juni 2005
Onderwerp 2216_Samenvatting achtergrondnotitie 'Investeren in verbindend leren, een praktisch perspectief'

1. Nieuwe inzichten m.b.t. onderwijsvernieuwingen

Het vmbo staat in het middelpunt van de belangstelling, en helaas niet altijd in positieve zin. In het vmbo wordt echter hard gewerkt aan verbetering en vernieuwing van het onderwijs. Voorbeelden van deze ontwikkelingen zijn de invoering van de werkplekkenstructuur, leerwerktrajecten, schoolbedrijven en mini ondernemingen, gekoppeld aan nieuwe onderwijsconcepten zoals natuurlijk leren. Deze vernieuwingen zorgen voor onderwijs waarin de ontwikkeling van leerlingen centraal staat en waarin motivatie, stimulering en uitdaging centrale begrippen zijn. Een grotere zelfstandigheid en zelfredzaamheid van leerlingen zorgen ervoor dat zij beter toegerust aan het vervolgonderwijs kunnen beginnen. De invoering van leerwerktrajecten heeft in de afgelopen jaren een positieve bijdrage geleverd aan deze ontwikkeling, die onder de noemer "verbindend leren" verbreed en versterkt kan worden.

Leerstijlen, leervragen en competentieontwikkeling in een "pakkende" context

Jongeren leren niet alleen op school. Buiten de schoolmuren leren jongeren volop via bijvoorbeeld internet, bijbaan of tv. Binnen deze verschillende omgevingen, schools en niet-schools, leren jongeren op verschillende manieren. Op school is sprake van een begeleid en passief leerproces. Op het werk en thuis is sprake van een explorerend, actief en contextgebonden leerproces. Bij explorerend leren ligt een grote nadruk op de eigen aansturing van het leerproces. Uit onderzoek blijkt dat met name vmbo-leerlingen zeer gebaat zijn bij een context waarin zij direct zicht krijgen op het resultaat van hun inspanningen. Bij actief leren is leren een neveneffect van andere activiteiten.

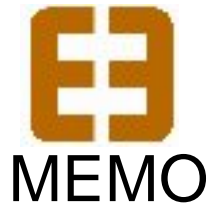
Een groot aantal vmbo-scholen maakt momenteel de omslag naar onderwijsconcepten die meer uitgaan van explorerend, actief en contextgebonden leren. Natuurlijk Leren is daar een voorbeeld van¹.

In het beroepsonderwijs wordt competentiegericht onderwijs² ingevoerd. Daarbij worden vaardigheden, kennis en houdingsaspecten in onderlinge samenhang ontwikkeld en toegepast in relatie tot normatief voorgeschreven beroepscompetenties. Hiermee wordt een slag gemaakt van relatief smalle sector- en beroepsgebonden kennis en kunde naar een brede range van vaardigheden als basis voor de verdere competentieontwikkeling in beroepenvelden. Daarmee wordt ten dele invulling gegeven aan het concept van “een leven lang leren”, zoals dat in de EU-doelstellingen in het Lissabon-akkoord wordt bepleit. Een leven lang leren veronderstelt echter een brede behoefte aan kennis, vaardigheden, leren en onderwijs. Het veronderstelt een ‘mindset’ die naast beroepscompetenties ook bestaat uit:

1. Leer- en (kennis)ontwikkelingscompetenties, waardoor leerlingen in staat zijn om vormgever te zijn van hun eigen leerloopbaan (het herkennen van de eigen leerstijl, eventueel herkennen van andere leerstijlen, de toepassing van deze leerstijl(en) en het formuleren van de eigen leervraag). Hiertoe behoren eveneens transfervaardigheden, die er voor zorgen dat leerlingen hun kennis en vaardigheden binnen een andere context kunnen toepassen.
2. Loopbaancompetenties en competenties m.b.t. identiteitsontwikkeling. De identiteitsontwikkeling is een kerntaak van het onderwijs. De hoge uitval in het beroepsonderwijs wordt o.a. toegerekend aan de achterwege blijvende ontwikkeling van de beroepsidentiteit van de leerling. Zonder aandacht voor identiteits- en loopbaanontwikkeling zijn leerlingen niet in staat een bij hen passende beroepskeuze te maken en zoals een kenniseconomie dat vergt, een leven lang te blijven leren.
3. Burgerschapscompetenties: persoonlijke, sociale en maatschappelijke competenties die in de sociale interactie met anderen en in de persoonlijke levenssfeer zelfsturend handelen mogelijk maken.

¹ Bij Natuurlijk Leren kiest de leerling een prestatie. Bij het uitvoeren van deze prestatie leert de leerling alles wat hij in verband van deze opdracht moet weten. Prestaties zijn dan ook geen traditionele schoolse opdrachten. Het zijn realistische klussen van – bij voorkeur - opdrachtgevers buiten de school. Leerlingen gaan in groepjes met elkaar werken aan een bepaalde prestatie en lopen vervolgens al werkende tegen allerlei problemen aan. Deze problemen worden vooral veroorzaakt door het ontbreken van noodzakelijke kennis en vaardigheden. Hiervoor kunnen zij een beroep doen op docenten die afhankelijk van de door leerlingen geformuleerde leervraag colleges verzorgen, individuele adviezen geven of bepaalde vaardigheden trainen. Na acht weken wordt de tijd ‘vertraagd’ en vindt er een evaluatie plaats van de afgelopen periode. De docent coacht het leerproces van de leerling.

² Deze ontwikkeling en invoering speelt momenteel vooral een belangrijke rol in het mbo. Maar ook het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs is zich hierop aan het voorbereiden. Onder andere vanwege het belang van een goede aansluiting op de vervolgopleidingen in de beroepskolom.

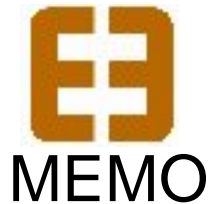

Zowel bij competentiegericht onderwijs als bij onderwijsconcepten zoals Natuurlijk Leren spelen o.a. de leervraag van de leerling, het leren door te doen binnen een betekenisvolle omgeving of richting een concreet eindproduct, een belangrijke rol. Daarnaast is sprake van een stevige aandacht voor samenwerken en zelfstandig werken.

Andere rollen; andere organisatie

“Verbindend leren” veronderstelt een sterke relatie tussen alle leerprocessen in diverse omgevingen. De school kan daarin geen gesloten onderwijsorganisatie meer zijn, maar moet fungeren als een open netwerkorganisatie die dit verbindende leren organiseert, faciliteert en evalueert. Dit impliceert nieuwe uitgangspunten voor de samenwerking met het bedrijfsleven en andere organisaties, en een heldere rolvervulling door alle partijen die betrokken zijn bij het leerproces van de leerling:

- Bedrijven en de andere organisaties zijn belangrijke samenwerkingspartners bij deze nieuwe onderwijsconcepten omdat scholen samen met hen contexten en prestaties definiëren die voldoende uitdagend en betekenisvol zijn.
- Als de leervraag van de leerling het vertrekpunt is, dan leidt dit tot andere verwachtingen ten aanzien van de relatie tussen onderwijsmedewerkers en leerlingen.

2. Verbindend leren³: leren in een georganiseerde context met een directe relatie tussen praktijk en theorie

Het beroepsonderwijs staat voor een directe relatie tussen schools leren en het leren op de werkplek (binnen en/of buiten de school vormgegeven). Aansluiting moet worden gezocht bij het leren dat spontaan (werkplekgebonden, maar ook informeel) buiten de school plaatsvindt. Werkplekgebonden leren wordt in diverse vormen zowel binnen als buiten de school vormgegeven (via bijvoorbeeld werkplekkenstructuur, bedrijfssimulaties, gastdocenten en schoolbedrijven, maar ook snuffelstages, maatschappelijke stages, beroepsvoorbereidende en –opleidende stages en leerwerktrajecten). Kenmerkend voor de huidige ontwikkelingen in het onderwijs is de herontdekking van het leren op de werkplek (zie bijlage 1 voor een overzicht van vormen die leren en werken combineren).

Interne en externe consistentie bij verbindend leren

Het gebruik van de term "verbindend leren" benadrukt het belang om schools leren, leren op de werkplek en formeel en informeel leren goed te benoemen, met elkaar te combineren en te organiseren zodat:

- er een duidelijke samenhang is tussen datgene wat binnen de school en op de werkplek zowel formeel als informeel geleerd wordt;
- dat er een duidelijke samenhang moet zijn tussen de wijze waarop het schools leren en het leren op de werkplek beoordeeld wordt.

Verbindend leren ontstaat door een optimale verbinding van formeel en informeel binnen- en buitenschools leren, waarbij:

- het binnenschoolse leren vanuit de leerervaringen van de jongeren wordt vormgegeven en daarbij hun ervaringen benut;
- het leren ook daadwerkelijk in (de diverse binnen of buitenschoolse varianten van) de beroepspraktijk plaatsvindt;
- er sprake is van interne en externe consistentie;
- er in samenwerking tussen relevante partners krachtige en contextrijke leeromgevingen worden gecreëerd;
- de leervraag van de leerling centraal staat;
- er voldoende aandacht is voor vertraagde tijd, voor de mogelijkheid om stil te staan bij/ te reflecteren op de opgedane kennis en ervaringen op de leerwerkplek, en de betekenis daarvan voor de ontwikkeling van bepaalde competenties.
- In het onderwijs wordt momenteel volop gewerkt met dergelijke verbindingen. Maar daarbij is er lang niet altijd sprake van "verbindend leren".

³ De term verbindend leren is ontleend aan de Onderwijsraad.

3. Versterkingsmogelijkheden in de huidige verbindingen tussen school en leren op de werkplek

Jongeren op een binnenschoolse werkplekkenstructuur of jongeren in een leerwerktraject zijn meer gemotiveerd om te leren omdat ze in een leeromgeving zitten die hen meer uitdaagt dan een traditionele klassikale setting. Ze hebben het er naar hun zin! Met name leerwerktrajecten dragen daarnaast bij aan identiteitsontwikkeling: jongeren hebben een duidelijker beroepsbeeld na afloop van een leerwerktraject. En leerwerktrajecten bieden sommige jongeren meer kansen op het behalen van een vmbo-diploma en vervolgens een startkwalificatie (Trainee Vakmanschap Amsterdam, 2002/ ITS onderzoek, 2004). Op die manier zijn leerwerktrajecten '(ver)binders en versnellers' in het leerproces van de jongere.

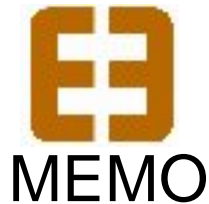
Deze positieve bevindingen laten onverlet dat er kritische noten te kraken zijn:

Volgens Meijers⁴ bieden leerwerkplekken slechts een smalle beroepsvoorbereiding. Leerlingen blijken tevreden over de werkplek wat betreft contextrijkheid, maar vinden de werkplek onder de maat wat betreft de kansen op een reflexieve dialoog en coaching. Daardoor ondergaan ze de ervaring, maar doorleven deze niet echt. Leerlingen blijken vooral te werken in voor de praktijkopleider beheersbare situaties waarin beroepsvaardigheden centraal staan. De vraag is, aldus Meijers, in hoeverre leerlingen in deze situaties voldoende 'beroepsvolwassen' worden, omdat ze nauwelijks te maken krijgen met situaties waarin ze meerdere beroepsvaardigheden tegelijkertijd moeten vertonen of met beroepsdilemma's, zoals rolconflicten.

Ten tweede maken praktijkopleiders wel de afweging tussen wat een leerling in hun ogen kan leren en wat hij of zij moet leren om voor het bedrijf interessant te zijn, maar stellen zij niet de vraag wat de leerling wil leren. Zij bereiden de gesprekken die ze met de leerlingen hebben niet of nauwelijks voor. Er zijn geen leergesprekken, maar instructiegesprekken die een reactief, en geen reflectief karakter hebben. Op de werkvloer ontbreekt het aan wat Cornelis 'vertraagde tijd' noemt. Er is, anders geformuleerd, door productiedwang geen of te weinig tijd om een probleem van meerdere kanten te bekijken en met anderen te bespreken.

Ten slotte geven zowel de leerlingen als de praktijkbegeleiders aan dat de school meer betrokken zou kunnen worden als het gaat om de buitenschoolse leerprocessen. Leerlingen communiceren met hun begeleiders vanuit school in de meeste gevallen omdat het moet (procedureel karakter) of als er zich problemen voordoen (reactief karakter). Een reflectief karakter, gericht op het bespreken van de ervaringen van de leerling in het bedrijf en gericht

⁴ Meijers, F. (2003). Leren in de praktijk. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot beroepsvorming. Zoetermeer: Colo

op het leerproces zelf of op het laten ontstaan van een (nieuwe) leervraag bij de leerling komt in een aantal gevallen onvoldoende tot uiting.

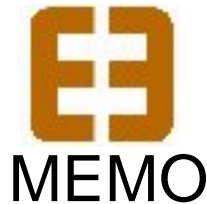
Waar het bedrijfsleven door productiedruk niet in staat blijkt de 'dialogische kwaliteit' van de werkplek (ofwel verbindend leren door reflectie) te garanderen, zou de school hier een actieve rol in kunnen vervullen. Dáár is het immers relatief eenvoudig "de tijd te vertragen". Maar dat moet dan wel goed worden georganiseerd.

Resultaten die in het vmbo worden geboekt met leerwerktrajecten zijn bemoedigend. Uit onderzoek⁵ blijkt dat leerwerktraject-leerlingen het op een aantal aspecten gewoon beter doen in vergelijking met "reguliere" leerlingen. Leerwerktraject-leerlingen hebben betere communicatievaardigheden, een betere werkhouding en zijn meer gemotiveerd. Tegelijkertijd kunnen ze beter beschrijven waarom ze voor een bepaalde opleiding kiezen en hebben ze meer zelfvertrouwen en zelfstandigheid. Toch blijft ook hier de ontwikkeling van een beroepsidentiteit en voldoende tijd voor reflectie en dialoog over de leerervaring achter. Er is nog steeds geen sprake van 'vertraagde tijd', de leervraag van de leerling staat niet of te weinig centraal, of kan moeilijk worden ingepast in het "reguliere" onderwijs.

Hetzelfde geldt voor de werkplekkenstructuren binnen scholen. De manier waarop de werkplekkenstructuur is vormgegeven is vooral een verandering in de organisatievorm van het onderwijs; het lokaal is anders ingedeeld, leerlingen werken met elkaar samen, er is meer ruimte voor eigen initiatief en de toekomstige beroepspraktijk is herkenbaar in de klas. Nog steeds staat de overdracht van kennis teveel centraal. Binnen werkplekkenstructuren wordt vooral gereflecteerd op taakhoud en proces. Het reflecteren op leerproces kan beter en uitgebreider vorm krijgen⁶.

⁵ Uit: Geboeid en gebonden; monitor leerwerktrajecten, Gerrit Vrieze e.a., ITS Nijmegen

⁶ Uit: 'Werkplekkenstructuur, modegril of opstapje naar een geïntegreerde leeromgeving?', Wim de Boom, Jantsje van der Wal, Fontys vmbo team, Tilburg.

4. Verbindend leren: een optielijst

Aansluitend bij de huidige ontwikkelingen zijn er meerdere opties denkbaar om “verbindend leren” concreet vorm te geven.

4.1 Optie 1: stel de leerling “op scherp” voor zijn leerloopbaan

Zorg er voor dat de vmbo-leerling zich een goed beeld kan vormen van het beroep/werkveld, door leerlingen vroegtijdig kennis te laten maken met verschillende werkvelden en/of verschillende beroepscontexten binnen een specifiek werkveld. Op die manier kunnen vmbo-jongeren een gerichte(re) keuze maken voor een vervolgopleiding. Het gevaar bestaat dat in een langdurend buitenschools leertraject de leerlingen snel op eenzijdige wijze gesocialiseerd raken: gewoonten en patronen uit de praktijk dreigen dan maatgevend te worden voor ‘hoe het hoort’⁷. Een dergelijke eenzijdige socialisatie zou vermeden kunnen worden door de leerling op meerdere werkplekken zijn of haar leerervaring te laten opdoen. Op deze manier verwerft de leerling de beroepsidentiteit vanuit verschillende contexten en perspectieven, waardoor het inzicht in (de complexiteit van) het vakgebied kan worden vergroot. E.e.a. hangt vooral af van de leervraag van de leerling: wat wil de leerling bereiken met het buitenschoolse traject? Gaat het bijvoorbeeld om sectororiëntatie, dan kan gekozen worden voor meerdere kortlopende buitenschoolse trajecten. Of gaat het om een verdieping van werkervaringen, dan kan gekozen worden voor een langer durend traject.

4.2 Optie 2: stel als school de leerloopbaan van de jongere centraal

Zoals uit het voorgaande blijkt is leren vooral effectief als de leervraag van de leerling centraal staat, en de leerstijl en het leervermogen van de leerling bekend zijn. Daar waar een leerling beter tot zijn recht komt door leren in de praktijk, kan gekozen worden voor een buitenschools leertraject. De leervraag van de leerling en diens leerstijl bepalen dus de vorm van een leertraject.

- Vertaald naar de leerloopbaan van een jongere betekent dit:
- Bepaal wat de leerling kan en wil.
- Bepaal op welke wijze de leerling dit kan en wil realiseren.
- Ontwerp gezamenlijk een leertraject dat hier bij past.
- Zorg voor passende en aansprekende vormen van leren (zie ook de volgende paragraaf). In het kader van dit onderzoek zijn groepen vmbo leerlingen gevraagd naar de wijze waarop zij bij voorkeur leren. Hieruit blijkt dat vmbo leerlingen vooral graag leren door te doen en van en met elkaar leren (samen leren).

⁷ ‘De didactiek van het praktijkleren’, EPS

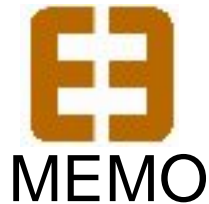
Hierbij wordt opgemerkt dat het naast de eigen leervraag van de leerling er ook aandacht besteed dient te worden aan bepaalde zaken die de leerling 'moet' doen (bijvoorbeeld bepaalde eindtermen die gehaald moeten worden).

4.3 Optie 3: organiseer meer vormen van competentiegericht onderwijs

Vmbo-jongeren hebben zoals we al eerder in deze notitie hebben vastgesteld, voldoende bagage nodig om 'een leven lang leren' voor zichzelf mogelijk te kunnen maken. Dat vraagt om het aanleren en ontwikkelen van verschillende competenties: beroepscompetenties, leercompetenties, loopbaancompetenties, transfercompetenties en burgerschapscompetenties. Een verdiepingsslag kan zijn om bij de verschillende vormen van verbindend leren aandacht te hebben voor de verwerving van de nodige levensbrede competenties. Dit kan op verschillende manieren:

1. Bij de huidige competentieontwikkeling binnen het bve-veld ligt de aandacht vooralsnog vooral op de ontwikkeling van beroepsgerichte competenties en leercompetenties. De nadruk ligt in mindere mate op burgerschapscompetenties en identiteitsontwikkeling. Het vmbo kan in deze kiezen voor een mix van competenties, afhankelijk van de leervraag en de reeds beschikbare kennis en vaardigheden van een leerling. Voor deze competentieverwerving kunnen verschillende leertrajecten worden samengesteld, bijvoorbeeld binnenschools, of in een combinatie met een buitenschools traject. Zo kunnen bijvoorbeeld burgerschapscompetenties uitstekend door maatschappelijke stages zowel binnen⁸ als buiten de school worden geoefend. Op die manier kunnen ook makkelijker andere organisaties dan het reguliere bedrijfsleven en reguliere profit- non-profit organisaties worden betrokken bij de school.
2. Afhankelijk van de leervraag van de leerling, alsmede het type leerling, kan het curriculum breed gehouden worden, of kan juist gekozen worden voor maatwerktrajecten. Als referentiekader kunnen de huidige eindtermen worden aangehouden. De vertaalslag kan vervolgens gezocht worden in transitievaardigheden. Met behulp van transitievaardigheden kan worden gereflecteerd op de vraag of een tweede stage een ander niveau of andere werkzaamheden zou moeten bevatten.
3. De vmbo jongeren kunnen worden geconfronteerd met andere (aantrekkelijke en boeiende) vormen van leren, zoals het benutten van sociale begeleiding. Bijvoorbeeld een leerling die gaat lunchen met zijn stagebegeleider en op die manier de informatie verkrijgt die hij/zij nodig heeft voor de uitvoering van zijn of haar stage. Of bijvoorbeeld door gebruik te maken van ervaringsverwerking waarbij een mentor wordt toegewezen aan de leerling: de mentor fungeert dan als rolmodel van wie zaken geleerd kunnen

⁸ Een maatschappelijke stage vindt meestal onder schooltijd plaats en wordt door de leerlingen vaak uitgevoerd bij een maatschappelijke organisatie. Een maatschappelijke stage kan echter ook binnen de school plaatsvinden. Zo heeft een vmbo school in Den Haag i.s.m. een jeugdwerkadviesbureau een vorm gerealiseerd waarbij vmbo-leerlingen kunnen kiezen voor een stage binnen de school.

worden, bijvoorbeeld een mentor uit het bedrijfsleven of een ouderejaars leerling of mbo-onderwijsdeelnemer.

4. Het bedrijfsleven en non-profit organisaties kunnen sterker betrokken worden bij de competentieontwikkeling en toetsing van vorderingen in de praktijk (examinering)⁹. Op deze wijze kunnen nieuwe manieren gezocht worden om vast te stellen wat de daadwerkelijke vorderingen zijn van de jongeren. Voorwaarde is wel dat het onderwijs hierin streeft naar een win-win situatie waarbij ook de meerwaarde voor het bedrijfsleven en de non-profit sector duidelijk zichtbaar is.

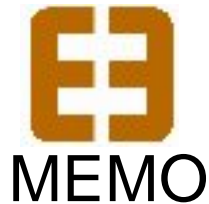
4.4 Optie 4: organiseer leren in een context: krachtige leeromgevingen

Om het rendement van leren in de praktijk zo hoog mogelijk te maken is het van belang dat er sprake is van krachtige contexten. Met elkaar kunnen scholen en regionale partners deze krachtige leeromgevingen bevorderen - zowel binnenschools als buitenschools. Een krachtige leeromgeving draagt sterk bij aan het verbreden en verdiepen van verbindend leren.

Krachtige leeromgevingen zijn dan omgevingen die:

- goed inspelen op persoonlijke leerstijlen, voorkeuren en reeds aanwezige competenties van leerlingen;
- ruimte bieden voor gemeenschappelijke betekenisconstructie;
- ondersteuning bieden bij het vormen van een totaalbeeld en het leggen van verbanden;
- bevorderen dat de leerlingen inzicht verwerven in de complexiteit van het vakgebied;
- aandacht geven aan het vastleggen van het geleerde en het reflecteren op wat leerlingen hebben geleerd;
- gelegenheid bieden voor het toepassen en gebruiken van het opsporen van toepassingsmogelijkheden en –voorwaarden.

⁹ De prestaties kunnen zowel binnenschools als buitenschools worden vormgegeven. Buitenschools kan dit door prestaties te formuleren binnen bedrijven, bij particulieren of op een andere school. Het leerproces van de leerling kan dan mede langs deze externe lijn worden vormgegeven: de school zorgt ervoor dat de leerling voldoende toegerust is om de prestatie te leveren, de leerling geeft aan op welke terreinen hij die prestatie wil leveren en wat hij wil leren. Bij het volbrengen van deze buitenschoolse prestaties kan het bedrijfsleven een grote rol spelen door het definiëren van meesterproeven. Deze meesterproeven vormen de ijkpunten in de opleiding van de leerling aan de ene kant en waarborgen aan de andere kant het gewenste niveau gezien vanuit het perspectief van eventuele toekomstige werkgevers.

4.5 Optie 5: faciliteer verbindend leren

Ten aanzien van de facilitering van buitenschoolse leerarrangementen spelen diverse partijen een belangrijke rol. Hier is een rol weggelegd voor achtereenvolgens het onderwijspersoneel, ouders en leerlingen zelf, de regionale partners en de kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven (de twee laatstgenoemde worden in paragraaf 4.7 besproken). Welke rol spelen zij of op welke manier kunnen zij voldoende gefaciliteerd worden zodat zij een wezenlijke bijdrage kunnen leveren aan het leerproces van de jongere?

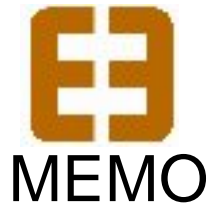
Docenten en andere onderwijsmedewerkers

Wanneer de leervraag van leerlingen het uitgangspunt is, krijgen docenten in toenemende mate een begeleidende en coachende rol, naast hun kennisoverdragende en instruerende rol. De docent moet de leerling goed kennen en actief begeleiden bij bijvoorbeeld het stellen van leervragen. De docent fungeert hier als coach, waarbij het geven van feedback en het reflecteren op de leerervaringen van de leerlingen van cruciaal belang is. Kijkend naar verbindend leren ligt de meerwaarde van de docent met name in deze persoonlijke begeleidingsrol, zowel binnen als buiten de school. De vraag die zich hierbij voordoet, is of het zinvol is voor docenten functiedifferentiatie te introduceren, waarbij er vanuit gegaan wordt dat niet iedere docent over alle vaardigheden hoeft te beschikken. Docenten kunnen zich dan toeleggen op de rol die het meest aansluit bij hun vaardigheden en interesse (coach, ontwikkelaar, accountmanager naar omgeving, etc).

1. Met name docenten kunnen, in overleg met de leerlingen en diens praktijkbegeleider, zorgen voor de verbinding van binnen- en buitenschoolse leerervaringen. Door middel van dialoog tussen docent, leerling en praktijkbegeleider, of door middel van een binnenschoolse dialoog tussen docent en leerling(en) over buitenschoolse ervaringen, kunnen zinvolle verbanden worden aangebracht en kan reflectie plaatsvinden. Voordeel van een dergelijke interactie is dat een situatie van meerdere kanten bekeken kan worden en de tijd vertraagd kan worden, waardoor het echte leren plaatsvindt.
2. Docenten kunnen hun leerlingen begeleiden in het formuleren van een leervraag en hen al coachend begeleiden naar het antwoord op die leervraag. Op die manier worden docenten actieve ontwerpers/arrangeurs van leerarrangementen. Dit betekent dat docenten zich intern dus meer moeten opstellen als 'coach', 'loopbaanbegeleider' en 'deskundige op het gebied van leren'.

Directie en management

1. Door het flexibiliseren van de organisatie van leerprocessen (leerroutes, lesroosters, programma's, toetsing etc.), samenwerking in interdisciplinaire teams en aanpassing van de onderwijsinfrastructuur worden zowel leerlingen als docenten in staat gesteld het onderwijsproces te flexibiliseren en leren op de werkplek als maatwerk in te voeren. Dit betekent ook dat zowel leren op de werkplek als informeel leren meer aandacht kunnen krijgen in programma en toetsing.

2. Van belang is het stimuleren van meerdere rolvaardigheden bij docenten en andere onderwijsmedewerkers. Ook de opleidingen en nascholingsfaciliteiten dienen hierop afgestemd zijn. Op basis hiervan kunnen ook passende beroepseisen voor docenten en onderwijsondersteunend personeel worden opgesteld, die rekening houden met de nieuwe competenties die ze moeten beheersen (o.a. coachingsvaardigheden, communicatievaardigheden, leervraagdifferentiatie, omgaan met diversiteit, etc.).

Ouders en leerlingen

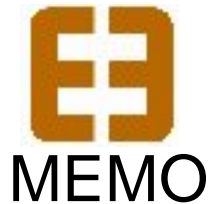
Ouders willen doorgaans graag weten waarmee hun kind op school te maken krijgt, vooral in situaties van onderwijsvernieuwing. Aandachtspunt bij de realisatie van verbindend leren is de wijze van informeren van en communiceren met ouders. Een heldere en transparante informatievoorziening richting ouders kan ertoe bijdragen dat de verwachtingen van ouders ten aanzien van de verdeling van verantwoordelijkheden tussen thuis en school aanzienlijk verbeteren.

Er zijn diverse redenen om ouders directer bij onderwijsvernieuwingen en het leertraject en -proces van hun kind te betrekken:

1. Hoewel het merendeel van de ouders positief is over de huidige onderwijsvernieuwingen heeft een aantal ouders negatieve associaties bij bijvoorbeeld leerwerktrajecten en nieuwe onderwijsconcepten zoals Natuurlijk Leren. Ouders zijn zelf vooral traditionele klassikale onderwijssystemen gewend. Het gevaar bestaat dat de manier waarop ouders hun onderwijs genoten hebben, maatgevend is in de beoordeling van andere onderwijsconcepten. Hierdoor kan onbegrip en onduidelijkheid ontstaan. Door heldere communicatie en informatie kunnen twijfels en onduidelijkheden op tijd worden weggenomen of besproken.
2. Ouders zijn een partij die belangrijke informatie kan verschaffen, bijvoorbeeld over hoe de leerlingen buiten de school zijn en hoe de leerlingen buiten school omgaan met de effecten van onderwijsvernieuwing.
3. Ouders kunnen als stakeholders van de school invloed uitoefenen t.b.v. de realisatie van onderwijsvernieuwingen of bij bijvoorbeeld het vinden van voldoende buitenschoolse werkplekken hun eigen netwerk aanspreken/ inzetten.

Mogelijkheden om ouders te betrekken bij de vormgeving van onderwijsvernieuwing binnen de school en/ of het leertraject van hun kind:

1. Het vormen van ouderraden, klankbordgroepen en/of panels binnen het vmbo. Het aanbod van het onderwijs en de wijze waarop onderwijs vormgegeven wordt kan dan in samenspraak met ouders bepaald worden.
2. Het opstellen van school-thuis-overeenkomsten (naar voorbeeld van de Home-School-Agreements uit Engeland zoals die met name binnen het primair onderwijs van toepassing zijn). Op die manier kan ook het thuisfront betrokken worden bij de leerloopbaan van de leerling. Voordelen: aanmoedigen van gezamenlijk commitment voor succes van het kind,

creëren van een atmosfeer van openheid en wederzijds begrip school - thuis, helpen van ouders bij aanvullende en ondersteunende rol die zij vervullen in de leerloopbaan van hun kind. Aan een overeenkomst voor VO wordt momenteel gewerkt (zie ook www.ouders.net).

3. Mede vormgeven van onderwijsvernieuwingen binnen de school.

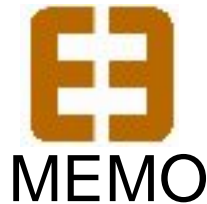
Leerlingen

Als de leerloopbaan van de leerling centraal komt te staan dan verandert ook de rol van de leerling vergeleken met de rol in traditioneel klassikale onderwijssystemen. Dit betekent namelijk een transformatie van een meer reproductief lerende (passieve leerconsument) naar een verantwoordelijke voor de ontwikkeling van de eigen leervraag en - in het verlengde daarvan - de eigen leerloopbaan ('actieve leerondernemer').

4.6 Optie 6: toewerken naar een professionele cultuur

Verbindend leren betekent dus een andere rol voor docenten en schoolleiders. Tijdens de koerskamers is opgemerkt dat de meeste onderwijsorganisaties politiek-ambtelijke organisaties zijn. Om verbindend leren te kunnen realiseren is een transformatie naar een professionele cultuur (van werken en leren) binnen de school gewenst:

1. Deze transformatie betekent aandacht voor professionalisering van onderwijspersoneel. Professionalisering van de organisatie gaat namelijk hand in hand met professionalisering van onderwijspersoneel.
2. Om deze verandering te kunnen bewerkstelligen zijn enthousiaste en flexibele docenten nodig. Docenten die:
 - over de grenzen van hun eigen vakgebied heen kunnen kijken en in staat zijn tot samenwerking met docenten uit andere vakgebieden en/of buitenschoolse praktijkbegeleiders
 - docenten die in staat zijn tot het denken in competenties en leergebieden in plaats van vakken
 - docenten die zich laten leiden door eindtermen in plaats van lesstof (in de vorm van boeken), en die in staat zijn rond die eindtermen aantrekkelijk en op de leerling gericht onderwijs in te richten
 - docenten die in staat zijn (de leervraag van) leerlingen centraal te stellenOp die manier worden docenten 'onderwijskundig ondernemers' die samen met anderen werken aan de leerloopbaan van de leerling.
3. Dit geldt ook voor directie en management: om te komen tot een professionele cultuur moeten directie en management zich niet laten beperken door het al te stringent toepassen van huidige wet- en regelgeving, maar meer 'ondernemerschap' en 'durf' tonen.

4.7 Optie 7: leg een nieuwe basis voor samenwerking met regionale partners

Samenwerking met het roc/aoc

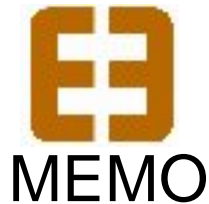
O.a. naar aanleiding van de Impulsregelingen en door de komst van leerwerktrajecten hebben vmbo scholen de laatste jaren veel geïnvesteerd in hun relatie met het mbo. Om maatwerk, combinaties van leren en werken en flexibele programma's te kunnen realiseren zijn formele afspraken met betrekking tot doorstroom naar een bepaald niveau van het mbo cruciaal. Dit gold al tijdens de invoering van de leerwerktrajecten in de basisberoepsgerichte leerweg. En dit geldt ook voor alternatieve trajecten in de kaderberoepsgerichte, gemengde en theoretische leerweg. Effectuering is met name afhankelijk van de bereikbaarheid van de roc's/aoc's en de investeringen die het vmbo zelf wil doen als het gaat om relatieversterking met het vervolgonderwijs:

- Een mogelijkheid is bijvoorbeeld het realiseren van een regionaal doorstroomprogramma bovenop de huidige doorstroomeisen, waarbij op regionaal niveau afspraken worden gemaakt en eisen worden gedefinieerd tussen vmbo en mbo. Met dergelijke bindende afspraken kan de doorstroom van vmbo naar mbo, voor ieder niveau, gewaarborgd worden.
- Een belemmering is de huidige bekostigingssystematiek voor de bve-sector, die het voor het roc/aoc lastig maakt om vmbo leerlingen flexibel en een op maat gericht traject aan te bieden. Voor leerlingen die na 1 oktober bij het roc/aoc worden aangemeld ontvangt het roc/aoc namelijk geen financiering. Dit staat in de weg van maatwerk en flexibilisering.

Samenwerking met bedrijfsleven

Het ontwikkelen van een nieuwe basis voor de samenwerking tussen scholen, bedrijven en non-profit organisaties is een aspect om verbindingen tussen schools leren en leren op de werkplek te bevorderen. Hierbij zou gestreefd moeten worden naar een basis waarbij niet alleen de verdeling van verantwoordelijkheden t.a.v. het leerproces van de jongere centraal staan, maar een basis waarbij het (profit en non-profit) bedrijfsleven daadwerkelijk partner is. Dit betekent dat niet alleen rekening wordt gehouden met de ontwikkeling, het leerproces en de leervraag van de jongere, maar ook met de belangen en verwachtingen van het bedrijfsleven. Hier volgt een aantal suggesties:

1. Van belang is dat drempels tussen school en bedrijf verdwijnen. Hierbij moet rekening worden gehouden met verschillen in onderwijs en bedrijfscultuur. Scholen kunnen hierbij niet alleen uitgaan van hun eigen organisatieproces maar zullen ook de belangen van bedrijven (profit/ non-profit) in het oog dienen te houden. Dat betekent dat een klantgerichte houding bij scholen steeds belangrijker wordt als het gaat om relatiebeheer en er steeds gericht toegewerkt zal moeten worden naar een win-win situatie (vanuit de gedachte dat er een partnerrelatie dient te ontstaan), waarbij de toegevoegde waarde voor iedere partij duidelijk zichtbaar is. Hiervoor zou bijvoorbeeld met elkaar een integrale en gedeelde visie van leren op de werkplek in relatie tot schools onderwijs

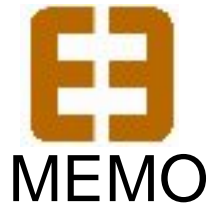

ontwikkeld kunnen worden. Of een gezamenlijk ontwerp worden opgesteld voor het opleiden op de werkplek.

2. In veel regio's kan de samenwerking tussen onderwijs en (leerbedrijven) en de zoektocht naar leerwerkplekken worden getypeerd met 'ieder voor zich en God voor ons allen'. Scholen koesteren hun relaties en zijn nog weinig geneigd om samen met andere (vmbo- en mbo-)scholen samen te werken bij de werving van leerbedrijven. Dit tot groot verdriet en ergernis van het bedrijfsleven (overheidsorganisaties ondervinden hiervan minder hinder omdat zij minder functioneren als leerbedrijf). Door het maken van regionale afspraken omtrent het betrekken van het bedrijfsleven bij het onderwijs ontstaat meer ruimte voor maatwerktrajecten. Hierdoor wordt het bedrijfsleven niet 'overvraagd' en kan tegelijkertijd eenduidige en duidelijke informatie aan het bedrijfsleven worden verstrekt. Op die manier kan ook mogelijke verdringing van bepaalde kwetsbare leerlingengroepen voorkomen worden. Het gevaar bestaat namelijk dat in de hoeveelheid van 'duale' trajecten de voorkeur van werkgevers uitgaat naar 'de betere leerling'. Dit kan betekenen dat werkgevers eerder zullen kiezen voor bijvoorbeeld een mbo onderwijsdeelnemer en/of een leerling uit de kaderberoepsgerichte/gemengde/theoretische leerweg dan voor een leerling uit de basisberoepsgerichte leerweg/leerwerktrajecten en/of bijvoorbeeld het praktijkonderwijs.
3. Door het ontwikkelen van instrumenten en deze te integreren binnen het onderwijs - zoals POP en portfolio (leerling-volg-jezelf-systeem), assessment op basis van EVC's en intervisie/supervisie als middel om te reflecteren op het geleerde - kan ervoor worden gezorgd dat leerlingen reflecteren op hun leerervaringen en op datgene wat zij geleerd hebben op de leerwerkplek of van de informele leerervaring.
4. Belangrijk is het voorkomen van massaconstructies om verbindend leren te realiseren. Er dient vooral te worden gefocust op de maat van de leerling (en het bedrijf) door de realisatie van meer variëteit en flexibiliteit in het leren in zijn totaliteit. Wat wil de leerling, wat kan de leerling en hoe kan de leerling dit het beste bereiken? Dit hoeft niet in alle gevallen een buitenschools leertraject te zijn. Veel leerlingen hebben juist behoefte aan structuur of de beschermde omgeving van de school.
5. Scholen zouden hun bestaande middelen kunnen aanwenden om samenwerking met regionale partners mogelijk te maken en om hun leerlingen adequaat te kunnen begeleiden.

Kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven

De kenniscentra hebben het accent in de voorliggende periode vooral gelegd op het gebied van kwaliteitsbevordering van de leertijd op school. De inzet van de kenniscentra zal in de toekomst opnieuw op de bedrijven gericht moeten zijn. Er kunnen bijvoorbeeld nieuwe afspraken worden gemaakt over de wijze waarop de kenniscentra en als gevolg daarvan de leerbedrijven een kwalitatieve bijdrage kunnen leveren aan buitenschoolse leertrajecten van jongeren. Binnen deze afspraken kan de rol van de kenniscentra, naast de rol van de school en het leerbedrijf verder verdiept worden.

5. Ruimte en rekenschap

Scholen worden steeds autonomer en krijgen steeds meer ruimte om hun regiofunctie te versterken. De ruimte hebben is één, de ruimte benutten blijkt in de praktijk vaak stukken moeilijker te zijn. De invoering van leerwerktrajecten heeft er mede toe geleid dat vmbo-scholen die ruimte meer benutten en in toenemende mate samenwerken met leerbedrijven, roc's/aoc's, kbb's en overheden. Er is dus een grote stap gezet - ook naar de mening van vmbo-scholen, roc's/aoc's, leerbedrijven, etc. (ITS, 2004) – maar er is nog een wereld te winnen. Als op macro-, meso-, en micro-niveau voorwaarden worden getroffen en als alle actoren hun rol scherper gaan definiëren en gaan spelen wordt die wereld realiteit. Het meer mogelijkheden bieden voor het meer verbinden van leren en praktijk en het meer benutten ervan zal naar verwachting bijdragen aan een meer flexibele organisatie van het onderwijs en een andere, meer begeleidende en coachende rol voor docenten. Scholen kunnen hun onderwijsprogramma, op de maat van de leerling, meer praktijkgericht in te vullen.

Uit gesprekken met schoolleiders, docenten en andere vertegenwoordigers uit het VO veld blijkt dan ook dat er geen grote belemmeringen zijn en/of specifieke maatregelen nodig zijn om verbindend leren te kunnen realiseren. Het scholenveld zelf adviseert dan ook geen rigide nieuwe richtlijnen op te leggen, maar de keus voor de intensivering van verbindend leren (in welke vorm en welke leerweg dan ook) vooral aan de scholen zelf over te laten, conform de uitspraken van de minister zelf in Koers VO. Wat de betrokken scholen vervolgens wel willen is voldoende ruimte om bepaalde keuzes naar eigen inzicht te realiseren. Maar scholen willen niet alleen ruimte. Ze willen ook rekenschap geven over de gevolgen van die keuzes, aan leerlingen, aan ouders, aan de directe omgeving, maar zeker ook aan het Ministerie van OCenW. De bevroagde docenten en schoolleiders stellen in dit verband voor om de huidige eindtermen te (blijven) hanteren als borgingsinstrument. Passend binnen de nieuwe, in Koers VO aangekondigde besturingsfilosofie van OCW (OCW regelt niet (meer) het voortgezet onderwijs, maar stelt scholen in staat het voortgezet onderwijs te regelen') is het van belang voor het stimuleren en in de praktijk brengen van verbindend leren lichte, op ondersteuning gerichte sturingsmechanismen te hanteren. De uitgangspunten hierbij zijn de zelfstandigheid van de school, de (benodigde) ruimte voor de school en de af te leggen verantwoording door de school.

Ruimte

Uit de koerskamers is gebleken dat om verbindend leren te kunnen realiseren en /of te intensiveren het niet zozeer gaat om meer wettelijke ruimte voor scholen. Wanneer er sprake is van onderwijskundig ondernemerschap zijn er voor de betrokken scholen voldoende mogelijkheden om dit te realiseren. Wat echter wel van groot belang is, is de aanwezigheid van voldoende enthousiaste en flexibele docenten. Dit is nagenoeg de meest kritieke succesfactor voor het intensiveren van verbindend leren.

Rekening

Bij het vormgeven van rekening dient er niet alleen sprake te zijn van rekening richting het ministerie van OCW. Ook verantwoording naar de relevante en betrokken partners is hierbij van groot belang: de roc's/aoc's waarmee wordt samengewerkt, ouders en leerlingen, etc.

Bijlage 1 Vormen van leren en werken binnen en buiten de school

	Vormen van leren en werken binnen de school	Vormen van leren en werken buiten de school
1	Werkplekkenstructuur	Snuffelstage
2	Bedrijfssimulaties	Beroepsoriënterende stage
3	Gastdocenten	Beroepsvoorbereidende stage
4	Schoolbedrijven	Beroepsopleidende stage
5	Mini ondernemingen	Maatschappelijke stage
6	Loopbaancentrum	Leerwerktrajecten
7	Integraal ontwerpen (IO)	Samenwerkingsvormen op projectbasis
8	Contextgericht onderwijs	Leerbedrijven/leerafdelingen
9	High Track onderwijsconcept	

Werkplekkenstructuur

Hierbij worden levensechte probleemsituaties (ofwel de praktijk) in de school gehaald. De regie en verantwoordelijkheid van het buitenschools leren valt binnen de muren van de school. In de werkplekkenstructuur wordt de traditionele inrichting van het praktijklokaal doorbroken. Het is de omslag van het practicum - waar leerlingen zich met één onderdeel van het proces bezighouden - naar simulatie, waarin leerlingen een overzicht krijgen van het gehele werkproces waar de opleiding op voorbereidt.

Bedrijfssimulaties

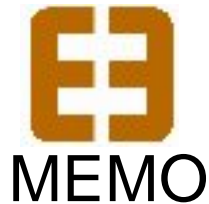
In bedrijfssimulaties worden leerlingen geconfronteerd met het gehele productieproces dat zich binnen een bedrijf afspeelt. Ze maken zich niet alleen de deelhandelingen van functies eigen, maar leren – doordat leerlingen rouleren over verschillende functies - tegelijkertijd de samenhang en wederzijdes afhankelijkheid van functies binnen een bedrijf kennen.

Gastdocenten

Door het inzetten van gastdocenten (uit het bedrijfsleven) kan de buitenschoolse situatie binnen de school gebracht worden.

Schoolbedrijven

Een schoolbedrijf is een bedrijf waarin leerlingen leerwerkopdrachten en projecten uitvoeren. Elke leerling heeft een persoonlijk ontwikkelingsplan (pop) dat dient als basis voor de schoolloopbaan van de leerling. De leerlingen kiezen zelf voor één of meer schoolbedrijven. In deze schoolbedrijven wordt de theorie en praktijk zinvol geïntegreerd aangeboden, waarbij het praktijkgedeelte zowel binnen als buiten de school plaatsvindt. Daarbij moeten leerlingen zowel individueel als in groepen van verschillende samenstelling werken.

Samenwerkingsvormen op projectbasis

Hiermee worden de activiteiten bedoeld die een verbinding leggen tussen leren op school en in de praktijk en die met name gekarakteriseerd worden door hun korte duur en eenmaligheid. Het gaat hier bijvoorbeeld om excursies, workshops bij bedrijven, etc.

Mini-ondernemingen

Bij mini-ondernemingen richten leerlingen ondernemingen op binnen de school. Mini-ondernemingen brengen de praktijk van het ondernemen levendrecht de school in. Dit biedt leerlingen enerzijds een goede voorbereiding op het zelfstandig ondernemerschap. Het zorgt er anderzijds voor dat jongeren als ondernemende werknemers worden opgeleid en met de juiste werkmotivatie in het bedrijfsleven aan de slag kunnen.

Loopbaancentrum

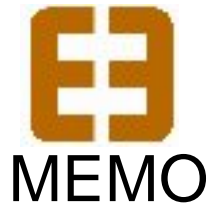
Binnen het loopbaancentrum hebben leerlingen volop mogelijkheden om zelf keuzes te maken. In een loopbaancentrum kunnen leerlingen leren aan de hand van hun eigen leervragen en geven zij op basis van deze leervragen richting aan het leerproces. Binnen het loopbaancentrum wordt verder volop geëxperimenteerd met vormen van competentiegericht onderwijs. Ook draagt het loopbaancentrum bij aan de identiteits- en loopbaanontwikkeling van leerlingen. Leerlingen ontwikkelen hun identiteit in de omgeving die de praktijk van het bedrijfsleven hen biedt.

Leerwerktrajecten

Sinds het schooljaar 2001-2002 biedt het vmbo leerwerktrajecten aan. Een leerwerktraject is een pedagogisch-didactische variant van de basisberoepsgerichte leerweg, waarbij leerlingen een deel van het onderwijsprogramma buitenschools volgen bij een leerbedrijf. Een leerwerktraject wordt afgesloten met een diploma op basis waarvan doorstroming mogelijk is naar een verwante opleiding op niveau 2 op een roc/aoc of aoc.

Integraal ontwerpen

Integraal ontwerpen (IO, Gemini College) maakt het technisch onderwijs voor leerlingen en docenten aantrekkelijker doordat het nauw aansluit bij de werkwijze van moderne bedrijven. Het is een praktijkgericht uitgangspunt voor de didactiek van het voorbereiden en middelbaar technisch beroepsonderwijs waarin zelfstandig, natuurlijk en ontdekkend leren een belangrijke rol spelen. Leerlingen doorlopen in IO de vijf fasen van het bedrijfsproces. In de opdrachten die ze uitvoeren, komen de vakken in samenhang aan bod. Ze beginnen aan complete, authentieke opdrachten om van daar uit terecht te komen bij vakspecifieke onderdelen in plaats van andersom. In de zeven weken van een project, ontwerpen en maken de leerlingen een product. Tijdens de 'werkdagen' geven docenten instructie wanneer de leerlingen erom vragen. ICT en ook de avo-vakken spelen in het project een belangrijke rol. De docenten hebben wisselende ervaringen met Integraal Ontwerpen. Het integreren van een aantal avo-vakken is vaak lastig. Daarnaast maken de docenten zich zorgen of de leerlingen

op deze manier wel alle eindtermen halen. Toch vinden de leraren het een prettige manier van werken, ondanks de energie die de aanpak vergt. Omdat de leerlingen veel begeleiding nodig hebben is het lastig IO in de bestaande onderwijsorganisaties in te passen

Contextgericht onderwijs

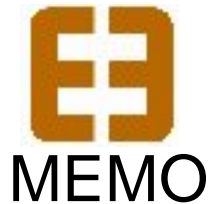
Hierbij wordt de leerling centraal gesteld. De leerstof dient aan te sluiten op de leefwereld van jongeren. Het leerproces baseert zich op het innovatieve onderwijsconcept "levensecht en contextgericht" onderwijs. Dit komt tot uitdrukking door het aanbieden van krachtige leeromgevingen en werken met projectgroepen van docenten, ouders en leerlingen die sturing aan onderwijs geven via concrete plannen en projecten. De samenwerking tussen de leraar en de leerling, de samenwerking met andere leerlingen en met organisaties uit de praktijk voeren de boventoon. De leerling bepaalt zelf op welke manier er gestudeerd wordt en met wie wordt samengewerkt. Daarbij wordt de leerling begeleid door een aantal ondersteuners zoals leraren, mentoren en tutoren. Deze coachen hem minder instructief in de cognitieve maar vooral ook in de persoonlijke ontwikkeling. Het draait hierbij niet om de kennisoverdracht in de klassieke zin maar de leerlingen en de docenten "maken" de kennis samen binnen projecten.

High Track onderwijsconcept

Het onderwijsconcept heeft een voor jongeren aantrekkelijk programma en open-leercentrum opgeleverd dat een sfeer ademt van creativiteit en 'leren door doen'. Het High Track bestaat uit een leerlijn Techniek/ICT, waarin leerlingen eigen keuzes kunnen maken. In het High Track-OLC werken ze zelfstandiger. Leerlingen kiezen wanneer en in welke volgorde ze vakken en modules uitvoeren. Theorie en praktijk gaan in dit concept samen. Met functies als planner en magazijnfunctionaris simuleert de school een bedrijfssituatie. Deze aanpak helpt de leerlingen bij de ontwikkeling van sociaal-communicatieve vaardigheden. Ook de wiskunde- en nask-onderdelen, die een ondersteunende rol hebben bij het werken op de werkplek, zijn aan de praktijkmodules gekoppeld. De modules die geen directe relatie hebben met de praktijk doorlopen leerlingen zelfstandig. De beoordeling bestaat onder andere uit een puntensysteem waarin avo en praktijk met elkaar zijn gecombineerd. Elke taak levert een aantal punten op dat afhangt van de complexiteit, het kennis- en vaardigheidsniveau. In diverse kleuren, op een overzichtsblad worden de resultaten van de leerlingen duidelijk. Dit overzicht is ook op de pc zichtbaar te maken. Op deze manier is een goed werkend leerlingvolgsysteem opgebouwd.

Snuffelstage

Dit is een eerste kennismaking met het fenomeen werk. Dit hoeft niet per se plaats te vinden in de sector / richting die de leerling uiteindelijk kiest.

Beroepsoriënterende stage

Dit is een eerste kennismaking met de gekozen sector / richting. De werkhouding is het belangrijkste (bijv. op tijd aanwezig zijn) en niet het beheersen van technische vaardigheden en werktempo.

Beroepsvoorbereidende stage

De leerling krijgt ervaring in de gekozen richting. Hier worden wel eisen gesteld aan technische vaardigheden, werktempo en inzicht.

Beroepsopleidende stage

De leerling werkt of loopt stage in de gekozen beroepsrichting. De leerling wordt opgeleid tot vakman / -vrouw en moet zich alle relevante technische vaardigheden, werktempo en inzicht eigen maken.

Maatschappelijke stage

De maatschappelijke stage is een vorm van leren waarbij leerlingen vanuit de school een vrijwillige activiteit uitvoeren, waardoor ze kennis maken met het nemen van verantwoordelijkheid voor een gemeenschapsbelang. Een maatschappelijke stage vindt meestal onder schooltijd plaats maar wordt door leerlingen in de meeste gevallen buiten school uitgevoerd: bij een maatschappelijke organisatie. Maar maatschappelijke stages kunnen ook binnen de school uitgevoerd worden, zolang het maar met een 'externe' opdracht en een 'externe' opdrachtgever gepaard gaat. Op dit moment wordt op verschillende scholen ervaring opgedaan met het aanbieden van een maatschappelijke stage. Sommige scholen beginnen klein en laten een enkele klas een kortdurende vrijwillige taak uitvoeren bij een maatschappelijke organisatie in de buurt. Andere scholen bieden verspreid over het schooljaar binnen- en buitenschoolse activiteiten aan of laten leerlingen zelf op zoek gaan naar vrijwilligerswerk.

Leerbedrijven / leerafdelingen

Docenten werken samen met praktijkopleiders en opleidingsfunctionarissen van bedrijven als werkbegeleiders van de leerlingen en creëren met elkaar een leeromgeving waarin leren en werken centraal staan. Momenteel gebeurt dit vooral in de zorgsector waarbij bijvoorbeeld in ziekenhuizen pilots met speciale leerafdelingen worden ingericht voor leerlingen op de diverse niveaus. Door een leerafdeling worden jongeren optimaal uitgedaagd en krijgen zij een realistisch beeld van de eisen die horen bij een beroep in de gezondheidszorg. Voor zover bekend vindt dit momenteel vooral plaats voor mbo en hbo, en nog niet zoveel voor het vmbo.